

Røykerestriksjoner og røykevaner i videregående skole

Sammendrag

Bakgrunn. I 2002 ble fylkeskommunene oppfordret av sentrale myndigheter til å gjøre de videregående skolene røykfrie. I 2004 hadde ti fylkesting gjort vedtak om røykfrie skolegårder. Vi har undersøkt i hvor stor grad skolene i disse fylkene fulgte opp vedtaket. Videre har vi studert forskjeller i røykevaner blant nåværende og tidligere elever på skoler med ulike røykerestriksjoner.

Materiale og metode. Et landsdekkende utvalg på 2 400 ungdommer i alderen 16–20 år ble intervjuet høsten 2004.

Resultater. Røykerestriksjoner på skolen var mer utbredt i fylker hvor fylkestinget hadde pålagt skolene enhetlige retningslinjer for røyking, enn i fylker uten slike retningslinjer. Dagligrøyking hadde lavest utbredelse blant elever på skoler med bestemmelser om helt røykfri skoletid. Det ble derimot ikke observert forskjeller i røykevaner mellom elever på skoler med røykfri skolegård og elever på skoler uten restriksjoner på røyking. Blant forhenværende elever varierende andel dagligrøykere med styrken på skolens restriksjoner.

Fortolkning. Fylkeskommunale vedtak om enhetlige regler for røyking i videregående skole ser ut til å resultere i innskjerpede restriksjoner. Forbud mot å røyke i skoletiden kan trolig bidra til å redusere andel dagligrøykere, men studien gir ikke grunnlag for å trekke sikre konklusjoner.

Engelsk sammendrag finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Ståle Østhus
Hilde Pape
Karl Erik Lund
kel@sirus.no

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS)
Postboks 565 Sentrum
0105 Oslo

Det er veldokumentert at innføring av røykfrihet på arbeidsplasser gir økt slutterate, mindre rekruttering og lavere forbruksintensitet blant de ansatte (1, 2). Om restriksjoner for røyking på skoler påvirker elevenes røykevaner på samme måte, vet vi mindre om (3, 4). I den nasjonale strategiplanen for det tobakksskadeforebyggende arbeidet 1999–2003 (5) ble røykfrie videregående skoler likevel fremhevet som et eget satsingsområde. Sosial- og helsedirektoratet oppfordret skolene til å bruke sin styringsrett til å innføre røykfrie skolegårder (5), mens daværende utdanningsminister og helseminister henstilte fylkeskommunene til å bruke sitt eierskap for å innføre regler om røykfrihet (6). I 2002 hadde fylkestingene i Hordaland, Sør-Trøndelag og Nordland fulgt ministrenes oppfordring. Året etter gjorde fylkestingene i Møre og Romsdal, Oppland og Finnmark samme vedtak, mens de videregående skolene i Hedmark, Troms, Aust-Agder, Vest-Agder og Nord-Trøndelag fikk samme pålegg i 2004. Fylkestinget i Vest-Agder skulle siden komme til å reversere vedtaket. Etter at også fylkestingene i Østfold, Buskerud og Vestfold fattet vedtak om røykfrie skolegårder i 2005, er det i 2006 bare i Akershus, Oslo, Telemark, Vest-Agder og Sogn og Fjordane at skolene selv bestemmer sine røykereglene.

Hensikten med vår studie var å finne ut i hvor stor grad skolene i de fylkene som har mottatt pålegg om røykfrie skolegårder fra fylkestinget, fulgte oppfordringen. Videre ønsket vi å avdekke eventuelle forskjeller i røykevaner blant nåværende og tidligere elever på videregående skoler med ulike røykerestriksjoner.

To tidligere undersøkelser, basert på intervjuer med rektor eller rådgiver på alle landets videregående skoler, viste at pålegg om røykerestriksjoner fra fylkeskommunene var ønsket, ble etterlevd og at innføringen ble gjennomført uten store problemer (7, 8). Rektorer og rådgivere ved skoler som hadde mottatt retningslinjer fra fylkeskommunen, rapporterte også om mindre røyking blant

elevene enn rektorer og rådgivere i fylker uten slike retningslinjer (8). Skoleledelsens subjektive inntrykk av elevenes røykevaner er imidlertid en usikker kilde til kunnskap om de faktiske forhold. Nytt i vår undersøkelse er at vi bruker ungdom selv som informanter om egne røykevaner og betrakter deres svar i lys av de skolerestriksjonene for røyking som elevene har erfart.

Materiale og metode

I en landsdekkende undersøkelse i oktober 2004 ringte Opinion opp ungdom i aldersgruppen 16–20 år inntil det ble oppnådd kontakt med 2 400 personer. For å komme frem til denne utvalgsstørrelsen ble 6 042 telefonnumre ringt opp. I 768 personer svarte ikke, 736 personer hadde skiftet telefonnummer, 790 personer var utenfor målgruppen, mens 348 personer ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Blant dem som svarte, hadde 30 personer ikke gått videregående skole og ble ekskludert fra utvalget. I analysen av nåværende elever i videregående skole ble respondenter over 19 år ekskludert. Det samme ble respondenter under 18 år i analysen av uteksaminerte elever. Disse personene ble antatt å være noe avvikende fra den populasjonen vi ønsket å studere.

Variabler

To spørsmål ble brukt for å kartlegge hvor restriktivt eller liberal den videregående skolen som de unge gikk på eller hadde gått på, var med hensyn til røyking. Det ene dreide seg om hvorvidt det var tillatt å røyke i skolegården eller ikke. Det andre spørsmålet var formulert som en påstand om røykereglene ved skolen, og respondentene ble bedt om å angi i hvilken grad påstanden ga en passende virkelighetsbeskrivelse i deres tilfelle. Den

Hovedbudskap

- Reglene for røyking i videregående skole er strengere i fylker hvor fylkestingene har innført et enhetlig regelverk enn i fylker hvor det er opp til den enkelte skole å bestemme
- Blant elevene var dagligrøyking minst utbredt på skoler med de sterkeste restriksjonene
- Det var ingen forskjeller i røyking mellom skoler med ingen og moderate restriksjoner

aktuelle formuleringen var: «Elevene har/hadde forbud om å røyke så lenge skoledagen varer/varte.» Tabell 1 viser hvordan vi benyttet svarene som grunnlag for å skille mellom skoler med ulik praksis for røyking. Som det fremgår av tabellen, falt enkelte respondenter (n = 247) utenfor vår gruppeinndeling fordi de ga tveetydige eller logisk inkonsistente svar.

I analysene av respondentenes røykevaner har vi brukt et dikotomt mål på røykevaner (røyker daglig versus røyker sjeldnere/aldri). Blant nåværende elever skilte vi mellom elever på allmennfaglig og yrkesfaglig studieretning. I analysen av forhenværende elever skilte vi mellom arbeidsaktive, studenter, vernepliktige, elever ved folkehøgskoler og arbeidsledige.

Statistiske analyser

Resultatene er oppgitt som prevalens og oddsratioer fremkommet ved logistisk regresjon. I de multivariate analysene er det kontrollert for studieretning (allmennfaglig versus yrkesfaglig) eller arbeidsstatus samt kjønn og alder. Resultatene fra regresjonsanalysene danner også grunnlaget for beregnede sannsynligheter.

Resultater

Blant de nåværende elevene i videregående skole, oppga 16 % at de er pålagt å være røykfrie så lenge skoledagen varer, mens 45 % rapporterte om forbud mot å røyke i skolegården. 40 % av elevene ved landets videregående skoler svarte at det var tillatt å røyke i skolegården. Blant tidligere elever var det betydelig færre som rapporterte om røykerestriksjoner på skolen. Hele 66 % av disse respondentene hadde hatt lov til å røyke i skolegården, 29 % hadde hatt røykeforbud i skolegården, mens 5 % hadde vært pålagt røykeforbud så lenge skoledagen varte (tab 2).

Restriksjoner for å begrense røyking ble langtført rapportert av elever bosatt i fylker der fylkestinget hadde pålagt skolene enhetlige retningslinjer mot røyking, enn blant elever bosatt utenfor slike fylker (tab 3). Blant elevene bosatt i fylker med vedtak om røykfrie skoler svarte 62 % at skolen deres hadde innført moderate restriksjoner, mens 21 % oppga at skolen hadde innført strenge restriksjoner. De tilsvarende tallene for elever i fylker uten slike vedtak var henholdsvis 30 % (moderate restriksjoner) og 10 % (strenge restriksjoner).

Andelen dagligrøykere blant elever på skoler med de mest restriktive reglene mot røyking var signifikant lavere enn i de andre elevgruppene. Det ble derimot ikke observert noen forskjell i utbredelsen av dagligrøyking mellom elever underlagt moderate restriksjoner og elever ved skoler uten restriksjoner. Dette mønsteret vedvarte uten nevneverdige endringer når vi kontrollerte for andre kjente prediktorer for røyking (dvs. kjønn, alder og studieretning) (tab 4).

Tabell 1 Fremgangsmåte for konstruksjon av mål på røykerestriksjoner i videregående skole

		Er/var det tillatt å røyke i skolegården på din skole?	
		Ja	Nei
Elevene har/hadde forbud mot å røyke så lenge skoledagen varer	Passer ikke i det hele tatt	Ingen restriksjoner 44,1 % (N = 1 014)	Moderate restriksjoner 34,9 % (N = 802)
	Passer i noen/liten grad	3,3 % (N = 76) ¹	5,9 % (N = 134) ¹
	Passer i stor grad	1,6 % (N = 37) ¹	Strenge restriksjoner 10,3 % (N = 238)

¹ Disse respondentene er utelatt fra videre analyser

Tabell 2 Andel som går på/har gått på skoler med ulike røykerestriksjoner. Prosent (antall personer i parentes). Sammenhengen mellom røykerestriksjoner og elevstatus er statistisk signifikant ($\chi^2 = 143,8$, df = 2, p < 0,001)

	Nåværende elever	Tidligere elever	Hele utvalget
Ingen restriksjoner	40	66	49
Moderate restriksjoner	45	29	39
Strenge restriksjoner	16	5	12
	100 (1 297)	100 (757)	100 (2 054)

Tabell 3 Røykerestriksjoner på skolen ut ifra om fylket har fattet vedtak om røykfrie skoler. Prosent av dem som for tiden går på videregående skole (antall personer i parentes). Sammenhengen mellom røykerestriksjoner og fylkeskommunale regler er statistisk signifikant ($\chi^2 = 244$, 2, df = 2, p < 0,001)

	Fylker uten vedtak	Fylker med vedtak	Totalt
Ingen restriksjoner	60	17	40
Moderate restriksjoner	30	62	45
Strenge restriksjoner	10	21	16
	100 (689)	100 (608)	100 (1 297)

Tabell 4 Dagligrøyking blant elever på videregående skole. Andel dagligrøykere samt justerte og ujusterte oddsratioer for å være dagligrøyker (95 % konfidensintervall i parentes)

	%	N	Ujustert OR	Justert OR ¹
Ingen restriksjoner	16	494	1 (referanse)	1 (referanse)
Moderate restriksjoner	16	561	1,0 (0,8–1,5)	1,0 (0,7–1,4)
Strenge restriksjoner	5	196	0,3 (0,1–0,5)	0,3 (0,1–0,5)

¹ Justert for kjønn, alder og studieretning

Tabell 5 Dagligrøyking blant tidligere elever. Andel dagligrøykere samt justerte og ujusterte oddsratioer for å være dagligrøyker (95 % konfidensintervall i parentes)

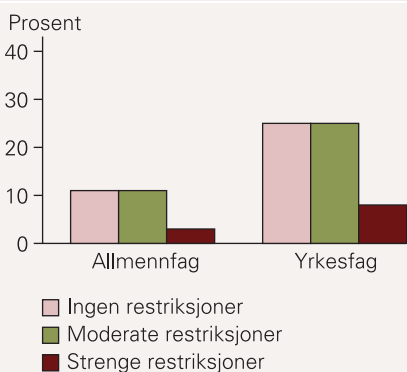
	%	N	Ujustert OR	Justert OR ¹
Ingen restriksjoner	29	464	1 (referanse)	1 (referanse)
Moderate restriksjoner	22	193	0,7 (0,5–1,0)	0,6 (0,4–1,0)
Strenge restriksjoner	10	70	0,2 (0,1–0,8)	0,2 (0,1–0,8)

¹ Justert for kjønn, alder og arbeidsstatus

Andelen dagligrøykere var vesentlig lavere hos elever i allmennfaglige studieretninger enn blant elever som studerer yrkesfag (fig 1). Forskjellen i forekomsten av røyking blant elever underlagt strenge og moderate/ingen restriksjoner eksisterte ved begge studieretninger.

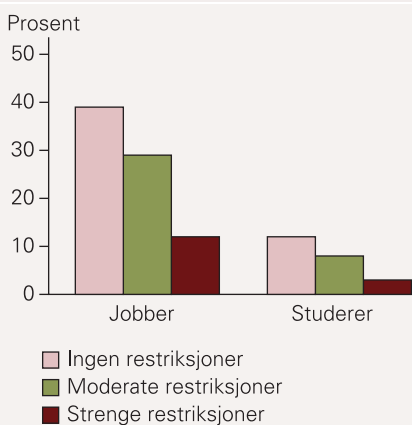
Sammenliknet med de nåværende elevene, oppga flere av de tidligere elevene at skolen de hadde gått på manglet restriksjoner mot røyking (tab 2). Også blant tidligere elever ble det observert et signifikant lavere innslag av dagligrøykere dersom deres skole hadde hatt restriksjoner som forbød røyking

Figur 1

Beregnet sannsynlighet for å røyke daglig blant elever

Figur 2

Beregnet sannsynlighet for å røyke daglig blant tidligere elever

i skoletiden. I motsetning til hva tilfellet var for nåværende elever, viste det seg videre at andelen røykere blant dem som hadde gått på skoler med moderate restriksjoner, var lavere enn blant dem som hadde gått på skoler uten restriksjoner (tab 5). I en modell som kontrollerte for arbeidsstatus, alder og kjønn, var disse forskjellene statistisk signifikante.

Innslaget av røykere var vesentlig lavere blant studenter enn hos jevnaldrende som hadde gått ut i yrkeslivet (fig 2). I begge gruppene fant vi imidlertid at forekomsten av røykere var omvendt proporsjonal med graden av røykerestriksjoner ved den skolen respondentene hadde gått på.

Analysene som ligger til grunn for tabellene og figurene, har vært rettet mot odds for å være dagligrøyker. Det ble også utført logistisk regresjon der odds for å være totalt røykfri var avhengig variabel. Disse resultatene frembrakte det samme mønsteret.

Diskusjon

Vår undersøkelse viser at elever bosatt i fylker med et enhetlig regelverk mot røyking i videregående skole rapporterte om strengere

røykerestriksjoner enn andre. Funnet er i samsvar med det skoleledelsen har rapportert i tidligere undersøkelser (7, 8). Videre avdekket vi at tidligere elever hadde hatt mer liberale røykereglene på videregående skole enn de nåværende elevene. Dette er i tråd med hva vi kan forvente ut fra at stadig flere fylkesting har pålagt de videregående skoler et enhetlig regelverk i løpet av de siste årene.

Undersøkelsen viste også at det var færrest dagligrøykere på de skolene som hadde de mest restriktive reglene. Dette gjaldt både for elever i allmennfag og elever i yrkesfag. Resultatet kan skyldes at røykeforbud på skolen reduserer nyrekrutteringen av røykere eller motiverer allerede røykende elever til å røyke mindre eller slutte. På den annen side er det også mulig at de skolene som har innført de strengeste restriksjonene, allerede i utgangspunktet hadde færre røykere i elevmassen enn de andre skolene. Det kan også tenkes at de mest restriktive skolene har lagt mest vekt på opplysningsarbeid eller andre forebyggende tiltak mot røyking. Videre er det mulig at elever med lav risiko for å bli røykere i større grad enn andre søker seg mot skoler med totalforbud mot røyking. Eksempelvis er det færre røykere i religiøse miljøer og i idrettsmiljøer enn i ungdomsbefolkningen ellers (9). Sammenliknet med ungdom ellers, vil trolig ungdom i slike miljøer i større grad søke seg til kristne privatskoler og idrettsgymnas hvor røykeforbud allerede eksisterer. Om sammenhengen mellom skolens regler med hensyn til røyking og andelen dagligrøykere blant elevene skyldes et årsaksforhold eller om den må forklares på andre måter, kan vår studie ikke gi noe klart svar på.

Forekomsten av dagligrøykere blant nåværende elever var den samme på skoler med røykeforbud i skolegården og på skoler uten slikt forbud. Dette kan indikere at det ikke ligger noen forebyggingsgevinst i å innføre moderate restriksjoner. Hvis grupper av røykere kan samle seg lett synlig rett utenfor skolens område, må vi anta at det vil redusere signaleffekten fra å innføre røykeforbud i skolegården.

Blant forhenværende elever ble det imidlertid observert en monotont synkende sammenheng mellom utbredelsen av røyking og graden av restriksjoner som vi ikke gjenfant blant dagens elever. Hva denne forskjellen skyldes, har vi ingen forklaring på. En mulighet er at resultatet er en artefakt frembrakt av begrensninger ved materialet. En substansiell tolking er at effekten av røykerestriksjoner på skolen opptrer med en viss forsinkelse. Undersøkelsen tyder på at røykerestriksjoner var mindre vanlig før og at både den symbolske og faktiske effekten av moderate tiltak derfor kan ha vært sterkere.

Konklusjon

Fylkestingenes vedtak om enhetlige regler for røyking i videregående skole ser ut til å resultere i innskjerpede restriksjoner. Fore-

byggingsgevinsten av slike restriksjoner er imidlertid usikker. Det er ikke færre røykere blant elever på skoler som har innført røykfri skolegård enn det er blant elever på skoler uten restriksjoner. På skoler med totalforbud mot røyking er det færre elever som røyker enn på andre skoler, men det er uvisst om dette skyldes restriksjonene i seg selv eller andre forhold.

Arbeidet med denne artikkelen er delfinansiert av Norges forskningsråd, området for medisin og helse. Praktisk bistand er gitt fra Kreftforeningen (Kristin Byrkje) og Sosial- og helsedirektoratet, avdeling tobakk (Janne Oftedal).

Litteratur

1. Fichtenberg C, Glantz S. Effect of smoke-free workplaces on smoking behaviour: systematic review. *Br Med J* 2002; 325: 188.
2. Levy DT, Friend KB. The effects of clean indoor air laws: what do we know and what do we need to know. *Health Education Res* 2003; 18: 592–609.
3. Aveyard P, Markham WA, Cheng KK. A methodological and substantive review of the evidence that schools cause pupils to smoke. *Soc Sci Med* 2004; 11: 2253–65.
4. Darling H, Reeder AI, Williams S, McGee R. Is there a relation between school smoking policies and youth cigarette smoking knowledge and behaviours? *Health Education Res* 2006; 21: 108–15.
5. Røykfrihet – en rettighet. Nasjonal strategiplan for det tobakkskadeforebyggende arbeidet 1999–2003. Oslo: Sosial- og helsedepartementet, 1999.
6. St.meld. nr. 16 (2002–03). Resept for et sunnere Norge.
7. Lund KE, Scheffels J, Oftedal J et al. Røyking i videregående skoler. *Tidsskr Nor Lægeforen* 2004; 124: 31–4.
8. Scheffels J, Lund KE. Elevers og læreres røyking i videregående skole i Norge. *Tidsskr Nor Lægeforen* 2000; 120: 1633–6.
9. Lund KE. Samfunnskapte endringer i tobakksbruk i Norge i det 20. århundre. Doktorgradsoppgave. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo, 1996.

Manuskriptet ble mottatt 27.4. 2006 og godkjent 15.12. 2006. Medisinsk redaktør Preben Aavitsland.